

הרב יחזקאל אלישמע בוצ'קו

חמש קושיות במצוות צדקה

א. כיצד ייתכן שגדול המְעֵשָׂה יותר מן העוֹשֶׂה, והרי בפשטות איפכא מסתברא!

אומרת הגמרא (בבא בתרא ט ע"א):

"א"ר אלעזר: גדול המְעֵשָׂה יותר מן העוֹשֶׂה, שנאמר: והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם". ופירש רש"י: **"מעשה הצדקה – טורח המְעֵשִׂים את חבריהם, מדלא כתיב והיתה הצדקה שלום".**

כלומר, מן הפסוק אנו לומדים שיש ב"צדקה" שתי פעולות – 'מעשה הצדקה' ו'עבודת הצדקה'. הגמרא מבינה ש'עבודת הצדקה' היא הנתינה של בעל הממון, ואילו 'מעשה הצדקה' היא פעולתם של 'המְעֵשִׂים', היינו אותם אנשים המשכנעים את חבריהם להוציא כסף ולתת צדקה מממונם. הפסוק מבטיח הבטחה שונה לכל פעולה – **והיה 'מעשה הצדקה' שלום, ו'עבודת הצדקה' השקט ובטח עד עולם**, והגמרא מבינה ש'שלום' הוא שכר גדול יותר מ'השקט ובטח עד עולם', ומתוך כך היא קובעת שגדול המְעֵשָׂה יותר מן העושה. וצריך להבין, איך ייתכן לומר שמי שגורם לאחרים לתת צדקה הוא נחשב גדול מהם, בעוד שהוא עצמו לא חיסר מממונו דבר! הרי הסברה היא הפוכה! מכוח קושיא זאת ניתנו לגמרא זו פירושים שונים:

כתב המהרש"א (חידושי אגדות, שם):

"גדול המעשה כו' מעשה הצדקה וגו'. דלגבי הנותן לא קאמר אלא השקט ובטח, ולגבי מעשה קאמר שמביא שלום, וגדול השלום וכדאמרינן בעלמא. וענין השלום הוא שלמא ממלכותא דאי לאו באין עכו"ם ונוטלין, כדמסיק בעובדא דריב"ז.

ועוד י"ל, דמעשה הצדקה אין כאן רק שלום ממלכותא כיון שאינו נותן רק ע"י כפייה, ותלה זה במעשה ולא בעושה לפי שגדול המעשה יותר מן

העושה, אבל עבודת הצדקה הגמורה שנותנין מדעת ורצון בלי כפייה יש לו דבר נוסף דהיינו השקט ממלכותא וגם בטחון טוב שיש לו מי שישלם לו, וק"ל."

כלומר, בפירוש הראשון הסביר המהרש"א שהשלום המובטח כאן היינו שלום מן המלכות, כמו שמבואר בהמשך הגמרא בסמוך שאם לא ייתנו צדקה יבואו הגויים וייטלו מהם מיסים בזרוע (וכמסופר להלן דף י"ע"א בבני אחרותו של ריב"ז שנטל מהם הקיסר). כלומר, לא מדובר כאן בשכר אישי לאדם המְעֵשֶׂה, אלא יש כאן הבטחה לכלל הציבור שאם יפעילו בקהילה שלהם מערך של צדקה אזי שלטונות הגויים יניחו להם, ויהיה שלום מן המלכות. אם לא יהיה מנגנון ציבורי מסודר אלא אנשים ייתנו באופן פרטי כפי ראות עיניהם עשויים השלטונות להגביר את נטל המיסים וכדומה. במילים אחרות: הוראת הגמרא היא שיש להעדיף מערכת צדקה ציבורית של גבאים ומתרימים על פני צדקה פרטית של כל אחד ואחד, כי התועלת הכללית היא רבה יותר. אין מדובר כאן על שכרו של הגבאי המְעֵשֶׂה מול שכרו של האדם הנותן.

בפירוש השני מבאר המהרש"א את הפסוק באופן שונה מעט מן ההבנה הראשונה. 'מעשה הצדקה' היינו נתינה של צדקה בכפייה, ו'עבודת הצדקה' היא נתינה של צדקה מרצון גמור. בנתינה בכפייה גדול המְעֵשֶׂה, כי במקרה כזה אין שכר מצוה לנותן בעל כורחו אלא רק שלום מן המלכות, והמְעֵשֶׂה גדול ממנו משום שהוא דואג לעניים מרצונו ומשקיע את זמנו ומרצו עבורם. אך הנותן צדקה מרצונו, בלי צורך במְעֵשֶׂה, שכרו ודאי גדול מאוד, והוא זוכה הן לשלום מן המלכות והן להשקט ובטח עד עולם כי שכרו מובטח מן השמים. הטור (יו"ד סי' רמט) מפרש הגמרא בצורה מעניינת:

"שְׂאֵל לוֹ הַעֲנֵי וְאִין לוֹ מַה יִתֵּן לוֹ – לֹא יַגְעֵר בּוֹ וַיִּגְבֶּיהָ עֲלָיו קוֹלוֹ אֲלֵא יִפְיִסְנוּ בַּדְּבָרִים וַיִּרְאֶה לוֹ לְבוֹ הַטּוֹב שֶׁרְצוֹנוֹ לִיתֵן לוֹ אֲלֵא שֶׁאִין יָדוֹ מִשְׁגָּת. וְאִם אִין בִּידוֹ לִיתֵן לוֹ וַיִּכּוֹל לַעֲשׂוֹת לְאַחֲרַיִם שִׁיתְנוּ לוֹ – שֶׁכְּרוֹ גָּדוֹל כֶּשֶׁכֶר הַנּוֹתָן."

גרסת הטור שלפנינו היא "שכרו גדול כשכר הנותן", ומשמע שמעלת שניהם שווה (אמנם ראה בב"ח שם שכתב "ואולי טעות סופר הוא וצ"ל "שכרו גדול משכר הנותן", וכן

הוא לשון הרמב"ם). ייתכן שהיה קשה לטור לקבל את הרעיון שהמעשה גדול מהעושה ועל כן השווה ביניהם.

הפרישה (שם) יישב את דברי הטור עם הגמרא: יש לחלק בין נותן צדקה מרצונו, שמעלתו גדולה, לבין מי שנותן צדקה בכפייה בעל כורחו. מה שכתב הטור שהמעשה אחרים לתת צדקה מעלתו שווה לנותן - היינו לנותן ברצון, ומה שאמרה הגמרא שמעלתו של המעשה גדולה מן הנותן - היינו בנותן בכפייה בעל כורחו.

אבל השולחן ערוך (יו"ד רמט, ה) פסק את הגמרא כפשוטה, וז"ל:

"אם יכול לעשות לאחרים שייתנו - שכרו גדול משכר הנותן".

וכתב הט"ז (סק"ב):

"משכר הנותן. כן הוא בגמ': גדול המעשה יותר מן העושה, ואין פירושו ששכרו יותר מן העושה ע"י כפייה, דהא זה העושה ע"י כפייה הפסיד זכותו כמו"ש בסעיף ג', אלא פירושו יותר משאר עושי צדקה אפילו ברצון".

כלומר, הט"ז הסביר בדעת השולחן ערוך שמי שגורם לאחרים לתת הוא גדול ממי שנותן בפועל, ואפילו מן הנותן ברצונו ללא כפייה! ואדרבה, מי שנותן בכפייה הפסיד את שכרו כמו מי שנותן צדקה בפנים זועפות שאיבד זכותו, כמבואר בשו"ע סעיף ג.

נמצא שהשולחן ערוך פסק את פשט הגמרא להלכה, ומי שגורם לאחרים לתת שכרו גדול משלהם, והדרא קושייתנו לדוכתא!

ב. מדוע אין מחשבים עם גבאי צדקה? מה הקושי לתת דין וחשבון כמה כסף ניתן לעניים?

עוד בסוגיא שם (בבא בתרא ט ע"א):

"תנו רבנן: אין מחשבין בצדקה עם גבאי צדקה, ולא בהקדש עם הגזברין (רש"י: אין מחשבין - לומר היכן נתתם מעות שגביתם). ואף על פי שאין ראייה לדבר זכר לדבר, שנאמר: ולא יחשבו את האנשים אשר יתנו את הכסף על ידם לתת לעושי המלאכה כי באמונה הם עושים".

צריך להבין, מדוע הגמרא מסתייגת מן ההוכחה מהפסוק ואומרת שאין ממנו 'ראיה לדבר' אלא רק 'זכר לדבר', הרי לכאורה הפסוק עוסק בגזברי הקדש שעסקו בכספי הקדש לצורך בדק הבית, ונכתב בו שהם לא נדרשו לתת דין וחשבון על ההוצאות והתשלומים ששילמו לבעלי המלאכה. לכאורה זוהי ראיה גמורה ולא רק 'זכר לדבר'!

תוס' על אתר חשו בקושיא זו, וביארו (ד"ה אע"פ): **"ראיה גמורה אינה, דשאני התם שהיו צדיקים גמורים"**. נראה שתוס' הבינו כך את לשון הפסוק "כי באמונה הם עושים" - היינו שאנשים אלה היו ידועים בנאמנותם ולכן לא הוצרכו לתת חשבון. ממילא מובן מדוע אין מכאן ראיה גמורה למקרים אחרים ולאנשים אחרים.

רש"י נקט דרך אחרת:

"שאיין ראיה לדבר - דלא בגבאי צדקה כתיב אלא בגיזברי הקדש הנותנים לבם לעושי המלאכה שהפועלים מרובין למלאכות הרבה - לגודרין ולחוצבי האבן לכתפים ולחמרים ולקנות עצים ואבני מחצב - ואי אפשר לעמוד על החשבון, כדאמרינן בעלמא (שבועות מה ע"א) בעל הבית טרוד בפועליו הוא ואינשי".

כלומר, הפסוק אמנם מדבר על גזברי הקדש, אבל אין מכאן ראיה גם לגבי גבאי צדקה. כמו כן, הפסוק מתייחס למצב בו גזברי ההקדש היו צריכים להעסיק בעלי מלאכה רבים מאוד שעבדו באותו זמן במקביל, ולכן הגזברים לא היו מסוגלים לעמוד ו'להחזיק ראש' לאן בדיוק הגיע כל סכום של כסף אותו נתנו. רש"י טוען שעל מצב טרדה מעין זה יש להחיל את דין המשנה בשבועות (מד ע"ב) לעניין שכיר, שמן הדין היה צריך בעל הבית להישבע ששילם לפועל ולהיפטר מן התביעה, אך המשנה אינה מאפשרת לבעל הבית להישבע ששילם, משום שאנו אומרים שמן הסתם 'בעל הבית טרוד בפועליו' ואינו זוכר למי מהם שילם ולמי לא.

מדוע רש"י לא פירש כפירוש תוס'?

ראשית, נראה שרש"י הבין את הפשט "כי באמונה הם עושים" היינו שזו 'משרת אמון' ואנו סומכים על העוסקים בה שהם פועלים בהגינות, ולכן לעניין גזברי הקדש זוהי ראיה מצויינת, אך לא לעניין גבאי צדקה. רש"י לכאורה אינו

רוצה לומר שיש הבדל בין אנשים של פעם לאנשים של היום, כי אם פעם היה אמון אין סיבה לומר שעכשיו כבר לא סומכים עליהם. אך עדיין, לכאורה, ישנו קושי גדול בדברי רש"י, שהרי לדבריו הפסוק כלל אינו עוסק בגבאי צדקה. ובשלמא בגזברי הקדש, שיש להם טורח וטרדה עם הרבה בעלי מלאכה אפשר להבין מדוע הם אינם צריכים לתת דין וחשבון, אך מדוע גבאי צדקה פטורים מכך? מה כל כך קשה לתת פירוט כמה כסף נגבה ולאיזה עניים הוא חולק? אם כן, לדברי רש"י אינו מובן כלל כיצד יש כאן 'זכר לדבר' לעניין גבאי צדקה?

ג. מדוע אנו מחוייבים לתת לעני סעודה שלישית בשבת?

הגמרא (ב"ב שם) מביאה משנה בפאה (פ"ח מ"ז): **"אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מכר בפונדיון מארבע סאין בסלע"**, ומסבירים תוס' (ד"ה אין) שכבר היינו מזון שתי סעודות. על כך קשה לר"י: למה צריך לתת לו מזון שתי סעודות, הרי למדנו בגמרא במסכת שבת (ק"ח ע"א) שדואגים תמיד שתהיה לעני סעודה אחת לצאת איתה לדרך, ואם כן הרי הגיע לעיר עם סעודה אחת אותה יאכל עכשיו, ואנחנו ניתן לו צידה לדרך סעודה אחת נוספת! מתרץ ר"י שלא היו מחלקים תמחוי בלילה ולכן צריך לתת לו שתי סעודות: זאת שיש לו יאכל עכשיו, סעודה שניה יאכל בלילה, ואז תהיה לו סעודה נוספת לצאת עמה לדרך. ומסבירים תוס' בדעתו: והטעם שאנו מקפידים שלא יילך ריקם, כי אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו, ולא יהא רעב כל כך. תוס' מדגישים שהסיבה הפסיכולוגית הזאת זהו הטעם הנכון, ודוחים אפשרות אחרת: אי אפשר לפרש הטעם שמא יגיע למקום שאין בו יהודים ושם לא יהיה לו מה לאכול, כי אם כך היה צריך לתת לו עוד סעודה לדרך, שמא לאחר שייצא משם יגיע שוב למקום שאין בו יהודים.

ועולה השאלה, למה תוס' נדחקים לכל ההסבר המחודש הזה, ולא מסבירים בפשטות שאדם שנמצא אצלנו בעיר אנו מצווים לתת לו לאכול וגם לדאוג שתהיה לו סעודה אחת נוספת שמה ייתקע ולא יגיע למקום יישוב - ועל החשש שאם זה כך היה צריך לתת לו יותר, אפשר לענות בפשטות שנותנים ארוחה עודפת פעם אחת ולא פעמיים, כי אם כן אין לדבר סוף, וגם אין לנו

אחריות על עני זה עד כדי כך!

עוד אומרת המשנה שם: **"שבת – נותנים לו מזון שלוש סעודות"**. תוס' (ד"ה שבת) מבארים, לשיטתם, שהמשנה מדברת על שבת בצהרים, ואז נותנים לו שלוש סעודות, כי את שתי הסעודות שקיבל אתמול כבר אכל, אחת בליל שבת ואחת בבוקר שבת, ועכשיו מקבל שלוש סעודות: אחת לסעודה שלישית, אחת למוצאי שבת, ואז תישאר לו סעודה אחת צידה לדרך.

בהמשך מתקשים תוס' בדין זה של שלוש סעודות, שהרי מייד בהמשך משנה זו (במסכת פאה שם) אומרת המשנה: **"מי שיש לו מזון ארבע עשרה סעודות לא יטול מן הקופה"**, וכבר הסבירה הגמרא בשבת (שם) שזוהי שיטת ר"ע הסובר 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות', ולשיטתו עני אינו זכאי לאכול מן הקופה שלוש סעודות בשבת, ואם כן מדוע בשבת עצמה סובר רבי עקיבא במשנה שנותנים לו מזון שלוש סעודות, הרי עונג שבת זה שלו הוא על ידי שנזקק לבריות!⁶⁶ התוס' מתרצים שמה שאמר רבי עקיבא 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות' זוהי הוראה לפני שאדם נופל כעול על הציבור, ועליו להמשיך להיות עצמאי גם ללא עונג שבת, אבל ברגע שהוא כבר נזקק לצדקה מוטלת עליו חובה לתת לו גם סעודה שלישית.

ולכאורה צריך ביאור, למה שיקבל מגבאי הצדקה שלנו גם "עונג שבת"? למה ברגע שהוא נזקק לציבור אנו צריכים לתת לו גם "מותרות"?

ד. מדוע נותנים לעני 'די מחסורו' אשא יחסר לו'?

ישנה הלכה נוספת בהלכות צדקה, על פי סוגיא בכתובות (סז ע"ב), שצריך לתת

66. יש להעיר שמסוגיא זו של סעודות עני בשבת אנו לומדים על משמעותה של סעודת 'מלווה מלכה'. כי הנה בכל יום אוכל אדם שתי סעודות – אחת בערב ואחת למחרת בבוקר, ואילו בשבת אוכל שלש סעודות – אחת בערב, אחת בבוקר ואחת אחה"צ. אך באמת, אילו לא יאכל סעודה במוצ"ש בלילה נמצא שאכל באותו היום את אכילתו הרגילה, אלא הקדים את סעודת הלילה ואכל אותה אחה"צ. רק כאשר אוכל את סעודת 'מלווה מלכה' במוצ"ש הרי הוא מגלה למפרע שאת הסעודה שאכל אחה"צ הוא הוסיף על סדר יומו הרגיל ואכל אותה לשם עונג השבת.

לעניי כדי מחסורו אשר יחסר לו. כך כותב השולחן ערוך (יו"ד רנ, א):

"כמה נותנין לעני? די מחסורו אשר יחסר לו. כיצד, אם היה רעב - יאכילוהו. היה צריך לכסות - יכסוהו. אין לו כלי בית - קונה לו כלי בית. ואפילו אם היה דרכו לרכוב על סוס ועבד לרוץ לפניו כשהיה עשיר, והעני - קונה לו סוס ועבד. וכן לכל אחד ואחד לפי מה שצריך".

ויש על זה קושי גדול, אני עמל להרוויח את כספי הצדקה, אני אתן לו מינימום הנצרך לו כדי חייו, למה צריך לתת לו לפי רמת החיים שהיה רגיל בה?

ה. מדוע ממשכנין על הצדקה וכופין על הצדקה?

עוד אומרת הגמרא בסוגיית צדקה (בבא בתרא ח ע"ב):

"דאמר רב נחמן אמר רבה בר אבוא: לפי שממשכנין על הצדקה, ואפילו בע"ש... כי הא דרבא אכפיה לרב נתן בר אמי ושקיל מיניה ארבע מאה זוזי לצדקה".

הרמב"ם (הלכות מתנות עניים ז, י) פסק כן להלכה:

"מי שאינו רוצה ליתן צדקה או שיתן מעט ממה שראוי לו, בית דין כופין אותו ומכין אותו מכת מרדות עד שיתן מה שאמדהו ליתן, ויורדין לנכסיו בפניו ולוקחין ממנו מה שראוי לו ליתן, וממשכנין על הצדקה ואפילו בערבי שבתות".

תוס' על אתר (ד"ה אכפיה) שואלים איך ייתכן שכופין על הצדקה, הרי קיימא לן שכל מצוה שמתן שכרה בצידה אין כופין עליה, והרי על צדקה נאמר "כי בגלל הדבר הזה יברכה ה' אֶלְלוֹקֶיךָ!" ומתמצים תוס' בשם ר"ת שהכפייה עליה מדברת הגמרא כאן היא כפייה בדברים. עוד תירצו בשם ר"י שמלבד מצוות העשה של צדקה יש בה גם איסור לאו של "לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחיק האביון", ועל כן אפשר לכפות על כך.

הרדב"ז על דברי הרמב"ם שם כותב:

"והקשו בתוספות, דהא קי"ל כל מצות עשה שמתן שכרן בצדה אין ב"ד של מטה מוזהרין עליה, והרבה דברים נאמרו בתירוץ קושיא זו. והנכון לפי

לשון רבינו משום דמצות הצדקה יש בה לאו ועשה, דכתיב פתוח תפתח, וכתוב לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך. כלומר, יש ליישב את הקושיא בדעת הרמב"ם על פי תירוץ ר"י הנ"ל.
 ונ"ל דשאני מצות עשה של צדקה שיש בה תקנה לעניים והרי הוא כחוב עליו וכופין אותו לפרוע חובו ויורדין לנכסיו כאשר עושין למי שמסרב לפרוע החוב אשר עליו. תדע, שהרי בכל המצוות כולם נאסר הניסיון ובמצות המעשר הותר, שנאמר "הביאו את כל המעשר וגו' ובחנוני נא בזאת" וגו'. ואני אומר שגם בצדקה הותר הניסיון".

הרדב"ז מוסיף ביאור ואומר שכיון שמצות הצדקה היא לטובת העניים לכן היא מעין חוב שמוטל על האדם לפרוע, וכמו בכל חוב אף בחוב זה יש בו כפייה וירידה לנכסיו מי שאינו רוצה לתת. ואז הוא מוסיף עוד טעם לכפייה, מאחר ובמעשר - ולדברי רדב"ז גם בצדקה - מותר לנסות את ה', כפי שאומר הנביא מלאכי, משום כך מותר לכפות על הצדקה.

ודבריו צריכים ביאור, מדוע העובדה שבצדקה הותר הניסיון נותנת סיבה להתיר כפייה?

כדי לענות על חמשת הקושיות ששאלנו, נקדים בתירוץ הקושיא האחרונה. בהבנת דברי הרדב"ז הסביר לי אמו"ר כך: האמירה שהקב"ה מוכן שינסו אותו במצות הצדקה משמעותה היא שיש למצות צדקה הגדרה מיוחדת. בניגוד לרוב מצוות התורה בהן יש חשיבות למעשה המצוה ולכוונות ולרצון של האדם העושה אותן, במצות צדקה חשובה בעיקר התוצאה ולא מעשה המצוה עצמו. כל כך חשוב לנו שהכסף יגיע לעניים עד שכביכול הקב"ה אומר 'תנסו אותי - תנו צדקה ותראו שיהיה לכם טוב'. מה שחשוב לנו כאן זוהי רווחת העניים, ומשום כך אנו כופין על מצוה זו למרות שזוהי מצוה שמתן שכרה בצידה. הגישה של התורה למצות צדקה היא שזהו צדק, כלומר זהו מעשה מוכרח וכך צריך להיות. זוהי אינה מצוה רגילה שאם עשית קיבלת עליה שכר, וכל הכבוד לך שאתה כזה צדיק וחסיד. זוהי מצוה שונה, שנועדה לעשות צדק בעולם. הקב"ה העניק לך שפע על מנת שתחלוק אותו עם מי שאין ידו משגת, ואתה מעין בעל חוב על כך. מבחינה אמיתית זהו לא כסף שלך לבד, ואתה מחויב לתת ממנו צדקה. לכן הקב"ה כביכול מוכן שינסו אותו, והוא נותן ערבות

- אתם תדאגו לעניים ואני אדאג לכם.

על פי זה מובנת גם השאלה הרביעית לגבי "די מחסורו" - יש כאן חובה לדאוג לעניים שירגישו טוב. זוהי החובה ממש ולא מעשה חסידות. חלק ממה שהתייחדו ישראל הוא בדאגה לעני שיחיה בכבוד.

לפי העיקרון הזה נבאר עתה את הקושיה הראשונה של 'גדול המעשה יותר מהעושה'. הסיבה היא פשוטה - המטרה של מצות צדקה היא לגרום לכך שיהיה לעניים מספיק, ובעצם לא מעניינת אותנו התחושה האישית של הנותן. מאחר ובזכות המעשה קיבלו העניים יותר ובלעדיו הם היו מקבלים פחות - אם כן הרי הוא 'גדול', כי מה שמעניין אותנו במצות צדקה היא התוצאה של רווחת העניים. ולכן מובן מדוע פסק השולחן ערוך את הגמרא כפשוטה⁶⁷.

גם הקושיה השנייה על כך שגבאי צדקה אינם מחויבים לתת דין וחשבון על פעולותיהם מוסברת על ידי עיקרון זה. שאלנו אליבא דרש"י, בשלמא גזברי הקדש טרודים בפועלים ואינם יכולים לתת דין וחשבון, אך גבאי צדקה שאינם עסוקים כל כך, מה הקושי לרשום כמה קיבלת מאדם מסוים וכמה נתת לעני מסוים?

אך באמת גם לגבי גזברי הקדש עדיין קשה, שהרי רישום הכנסות והוצאות הוא עניין של הרגל, ואם תהיה חובת דיווח ושקיפות מלאה אזי לא ייצא שקל אחד מן הקופה בלי רישום מדויק, וגם אם יש הרבה פועלים ניתן לעשות זאת באופן מסודר, ומדוע מוותרים על הדבר המתבקש הזה?

אלא נראה לענ"ד לומר שבוודאי אם היתה חובת דיווח אזי הגזברים היו מדווחים והכל היה מסודר ומדויק, אך אם אנחנו נדרוש זאת מהם כל התהליך יהפוך להיות איטי ומסורבל יותר, וממילא העבודה החשובה של בדק הבית

67. נביא כאן הסבר נוסף לפסק השולחן ערוך מדברי ערוך השולחן: ואמרו חז"ל שם שקולה צדקה נגד כל המצות וכו' ע"ש וגדול המעשה כלומר שמאסף צדקה גם מאחרים יותר מן העושה צדקה לעצמו שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועבודת הצדקה השקט ובטח עד עולם (ישעיה לב, יז) ואין לך עבודה קשה שבמקדש יותר מלאסוף צדקה מאחרים ולפיכך שכרה מרובה ומציל בזה יוצאי יריכו מלקבל צדקה (ועי' מה שכתבתי בסי' רמ"ז סעי' ה') והרמב"ם בפ"י [הל' ו'] כתב בלשון זה הכופה אחרים ליתן צדקה ומעשה אותן שכרו גדול משכר הנותן שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום ועל גבאי צדקה וכיוצא בהם נאמר ומצדיקי הרבים ככוכבים עכ"ל: (רמט, יב).

ושיפוץ בית המקדש תתעכב מאוד. על כן החליטו האחראים על העבודה שלא לדרוש זאת מן הגזברים ולסמוך על אמונתם, ובלבד שעבודת בדק הבית תתקדם במהירות ולא תתעכב. העדיפות היא על המהירות ולא על הדיווח המפורט שיגרום לסרבול התהליך.

ממילא אותו הדבר נכון גם בעניין גבאי הצדקה. מה שעומד לנגד עינינו זוהי רווחת העניים. אנו רוצים שמערכת הגבייה והנתינה תהיה יעילה ומהירה ותדע לדאוג לרווחת העניים. זהו הדמיון בין גבאי צדקה לגזברי הקדש, ומשום כך הגמרא משווה ביניהם. בשני המקרים האלה אנו מעדיפים תוצאה מהירה ומיידית על פני דיווח מדויק שיביא לעיכוב וסירבול התהליך. משום כך אנו סומכים על גבאי הצדקה ולא מבקשים מהם פירוט, וגם הם מצידם יפעלו במהירות ללא חשש שנבדוק אחריהם.

על פי זה נבאר גם את שיטת התוס' בעניין הסעודות שמחלקים לעניים. תוס' הסבירו שהטעם העיקרי הוא לדאוג שתהיה לעני פת בסלו, וכן שצריך לדאוג לתת לו סעודה שלישית בשבת.

יש כאן בדברי תוס' אמירה משמעותית הגורסת שאנו דואגים לרווחתו של העני, אם זה מבחינה פסיכולוגית שירגיש שיש לו פת בסלו והוא אינו מופקר, ואם זה בדאגה ל'עונג שבת' שלו.

אנו דואגים שתהיה תמיד לעני צידה לדרך לא בגלל החשש שמא יגיע למקום שאין בו יהודים וייתקע ללא אוכל, אלא כדי שיהיה רגוע מבחינה נפשית, וממילא מתוך כך ירגיש פחות רעב. כמו כן הכלל החשוב של 'עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות' זוהי הוראה לאדם להיזהר שלא ליפול למצב שהוא נזקק לבריות, וזוהי המלצה של עובדים סוציאליים המדריכים אנשים במצוקה כלכלית כיצד לא לרדת מנכסיהם לגמרי. אבל אחרי שאדם הגיע למצב זה שהוא אוכל מן הצדקה - גבאי הצדקה מחוייבים לדאוג לו בצורה מכובדת, ואם הוא צריך אוכל לשבת אנו ניתן לו באופן כזה שיוכל לקיים גם את מצוות 'עונג שבת'.

ונסיים בתפילת כהן גדול ביום הכיפורים "שלא יצטרכו עמך ישראל לפרנסה זה לזה".